

Rörbergsgruvan

Tore Blom

I början av 1700-talet fick en rik köpman Petter Enander från Stockholm privilegium att bryta järnmalm i Rörberget. Namnet Rörberget kommer av ett gränsrör i närheten av gruvan där flera ägogränser strålade samman både från Valö och Films socknar.

Privilegiet inlöstes år 1750 av brukspatronerna på Österby och Forsmark. Första utmål beviljades för Rörbergsgruvan 1776 då gruvdriften tog sin början. Efterhand öppnades ytterligare några gruvor intill med mindre betydelse. Den ena av dessa andra gruvor som omnämns är Yttre Rörbergsgruvan - även kallad Tomtagruvan, eftersom den låg på mark som då tillhörde Tomta hemman i Valö kyrkby. Tomtagruvan var också klappgruva och användes i huvudsak av familjerna i Finnskogen.

Strax intill den gamla Rörbergsgruvan anlades i slutet av 1800-talet ett för den tiden modernt gruvschakt där den gamla runda gruvtrumman utbyttes till hisskorg styrd mellan gejdjar. Gruvlaven var vacker och tidsenligt förbunden med transportbrygga till skrädhuset, där skrädningen skilde malmen från andra bergarter. Skrädningen skedde till att börja med för hand med små handsläggor men senare installerades en sk syltmaskin som underlättade skrädningsarbetet. Fram till 1907 förekom endast handborrning i gruvan men detta år köptes fyra luftdrivna bergborrmaskiner in som från början var av enkel konstruktion men som ändå bidrog till att underlätta det slitsamma borrarbetet.

Gruvarbetet var riskfyllt på den tiden då skyddsanordningarna var minimala och många förolyckades också genom ras och osning. Ångmaskin, ångpannor, gruvspel med lintrumma samt luftkompressor mm var inrymda i ett maskinhus och att sköta gruvspelet var ett ansvarsfullt arbete för "spelstyraren". Idag finns endast lämningar kvar där maskinhuset stod en gång ca 50 **meter** söder om gruvan. Rester av en sk pivå som var en brytpunkt i kraftöverföringen från ångmaskinen till kolpumparna i gruvan finns också kvar. Ångmaskinen eldades med ved och torv som kom från en torvtäckt - Brännmossen - ett par kilometer söder om Rörberget och från en mindre torvtäckt som låg strax intill gruvområdet.

Gruvområdet var inhägnat med staket och grindar och bredvid infarten till området låg våghuset där man vägde malmfororna. Andra byggnader på gruvområdet var borrarmedja, gruvstuga, dynamit- och oljekällare samt en stor torvlada. Bostäder var det sparsamt om ::--:om gruvfogdebostaden och en tvåfamiljsstuga. En ny bostad byggdes för gruvfogden i början av 1900-talet och den är bebodd ännu idag.

De som arbetade i Rörberget bodde till större delen i Finnskogen. Malmtransporterna från Rörberget skedde liksom från de andra gruvorna med hästforor på vinterföre till masugnarna. I och med att järnvägen kom och att elström installerades skedde ett uppsving några år innan den förödande lågkonjunkturen kom 1922, då gruvdriften upphörde. I samband härmed gjordes en gruvmätning, som påvisade större fyndigheter av brytvärd järnmalm och därför hölls gruvan läns fram till 1926 i förhoppningen om att gruvdriften skull kunna återupptas. Emellertid fortsatte lågkonjunkturen och gruvan tömdes på värdefull utrustning varefter den började vattenfyllas.

Fortfarande finns tydliga spår efter gruvdriften från 1700-talet och fram till nedläggningen på 1920-talet vid både Vigelsbo gruvor samt Fågelleks- och Rörbergsgruvorna som motiverar ett besök i området.